

KEMALİST DEVRİM'İN DEVLETÇİLİĞİNDEN SAPMA

Aydınlık Gazetesi, 26 Ekim 2020

Yıldırım Koç

Türkiye'de devletçilik 1938 ve 1945 sonrasında da devam etti. Aşağıda Atatürk sonrasında kurulan ve bugün, ne yazık ki, çok büyük çoğunluğu yaşamayan veya devlet mülkiyetinde olmayan kamu işletmelerinden bazıları sunulmaktadır. Özelleştirme döneminin gençleri, bir dönem Türkiye ekonomisinin temel direkleri olup 1980'lerden itibaren yok edilen bu işletmeleri yaşayamadılar.

ATATÜRK SONRASINDA KURULAN KAMU İŞLETMELERİNDEN ÖRNEKLER

Azot Sanayii T.A.Ş., sermayesinin yüzde 100'ü Hazine ve diğer kamu işletmelerine ait olmak üzere 1954 yılında kuruldu. Görevi, gübre ile barut ve patlayıcı maddelerin esas maddesini oluşturan nitrik asit üretmekti.

Et ve Balık Kurumu, et ve balık üretiminde bulunmak ve bu alanda piyasayı düzenlemek amacıyla tümüyle devlet kuruluşları mülkiyetinde 1953 yılında kuruldu.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) üreticinin ürettiği sütü işlemek ve pazarlamak amacıyla tümüyle devlete ait olarak 1963 yılında kuruldu.

Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. 1955 yılında Sümerbank, Ziraat Bankası, Et ve Balık Kurumu, Devlet Üretim Çiftlikleri ve Zirai Donatım Kurumu'nun sermayedarlığında kuruldu. Amacı, tiftik, yerli yapağı ve merinos yapağısı destekleme alımlarını gerçekleştirmekti.

Yem Sanayii T.A.Ş. hayvancılığı desteklemek amacıyla hayvan yemi üretmek üzere devlet mülkiyetinde 1956 yılında kuruldu.

Türkiye Zirai Donatım Kurumu tarım alet ve edevatını üretmek amacıyla devlet mülkiyetinde 1943 yılında kuruldu.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde TEKEL'in kontrolünde olan çay üretimi, 1971 yılında kurulan **ÇAYKUR**'a devredildi.

Petkim Petrokimya A.Ş. petrokimya ürünlerini üretmek amacıyla 1965 yılında kuruldu. Hissedarları, Hazine, TPAO, Emekli Sandığı ve OYAK (%1,75) idi.

Petrol Ofisi 1941 yılında kuruldu. Görevi, askeriye ve diğer kamu kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu petrol ve türevlerinin alımı, depolanması ve dağıtımıydı. Özel talepleri de karşılıyordu.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), petrol aramak, bulmak, geliştirmek, üretmek ve arıtmak amacıyla 1954 yılında kuruldu. Sermayesinin yüzde 94'ü Hazine'ye, yüzde 5,5'i Emekli Sandığı'na aitti.

Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş., bakır ve bakırlı pirit madenlerinin işletilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla 1968 yılında kuruldu. Sermayesinin yüzde 69,6'sı Hazine'ye, yüzde 29,4'ü Etibank'a aitti.

T.Çimento Sanayii T.A.Ş. çimento üretmek ve çimento fabrikaları kurmak amacıyla 1953 yılında kuruldu. Sermayesinin yüzde 98,57'si Hazine'ye aitti.

1936 yılında İzmit'te açılan ilk kağıt fabrikamız Sümerbank bünyesindeydi. 1955 yılında **SEKA (Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü)** kuruldu. Devlet mülkiyetindeki SEKA'nın görevi çeşitli tür kağıt ve karton üretmekti.

Bu kuruluşlar, 1938 sonrasında kurulan kamu işletmelerinden bazı örnekler. Bu işletmelerin ülkemizin çeşitli yerlerinde fabrikaları veya tesisleri kuruldu. Bunların listesi sayfalar alır. Ayrıca, Atatürk döneminde kurulmuş olan **TEKEL, Etibank, Sümerbank** ve diğer bazı kamu işletmelerinin 1938 sonrasında birçok yerde fabrika ve işletmeleri açıldı. Bu kuruluşlardan ayrılarak hızla gelişen kamu kurumları da oldu. Örneğin, **Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)**, 1970 yılında Etibank'tan ayrılan işletmelerden oluştu. Görevi, ülke çapında elektrik üretim, iletim ve dağıtımını düzenlemektir. Bu işler devletin tekelindeydi.

KEMALİST DEVRİM ÇİZGİSİNDEN SAPMA

Kemalist Devrim'in devletçilik anlayışının temel direklerinden birini Mustafa Kemal Paşa şöyle özetlemiştir: **"Memleketimizi düşman işgalinden kurtardıktan sonra, niyetimiz, kamu yararı taşıyan**

büyük işletmeleri olabildiğince devlet eliyle yönetmek ve böylece, bir büyük kapitalistler sınıfının gelecekte memlekete hâkim olmasının önüne geçmektir.” (Atatürk’ün Bütün Eserleri ATABE, C.12, Kaynak Yay., s.211)

1945 sonrasında bu anlayış terkedildi.

1945 yılından yaklaşık 1973 yılına kadar kapitalizmin Altın Çağı yaşanıyordu. Türkiye de, çeşitli nedenlerle, Atlantik sistemine dahil olmuştu.

1945 sonrasında kurulan kamu işletmelerinin amacı değişti. Geçmişten devralınan kamu işletmelerinin amacı da değişime uğradı.

Değişim iki alanda oldu.

Kamu işletmeciliği veya devletçilik, özel sektörün ihtiyaçlarına önem veren bir anlayışla yürütüldü. Özel sektöre ucuz girdi sağlamak, özel sektörün gelişimi için kamu kaynaklarını kullanmak ağırlık kazandı.

Kamu kurum ve kuruluşları, iktidardaki siyasi partinin kitle desteği almasını sağlamak amacıyla kullanıldı. Bunun bir biçimi, kurulacak işletmelerin yer seçiminde siyasi tercihlerdi. Diğer biçim, oy alabilmek amacıyla kamu işletmelerinin zarara uğratılmasıydı. Kamu işletmelerinin yandaşlarla doldurulması, arpalık haline getirilmesi, özellikle köylünün ürettiği ürünlere yüksek fiyat verilmesi bu anlayışın örnekleridir.

Ancak yine de Türkiye ekonomisi eskiden devralınan ve 1938 sonrasında kurulan ve genişletilen kamu işletmeleri sayesinde çok önemli kazanımlar elde etti.

Ne yazık ki, ardından da 1980’li yıllardan itibaren özelleştirme saldırısı başladı.